

MELISA FORIĆ PLASTO*

Doprinos Odsjeka za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu nastavi historije u Bosni i Hercegovini (1950–2025)

Apstrakt

Od svog osnutka Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu pored značajnog naučnog doprinosa razvoju historografije Bosne i Hercegovine imao je važnu ulogu u obrazovanju brojnih generacija istraživača, naučnika, muzeologa te, u najvećem broju, nastavnika historije. Metodika nastave historije kao ključna oblast u obrazovanju budućih nastavnika bila je zastupljena u svim nastavnim programima počev od 1950. godine pa sve do danas, a metodičari angažirani na Odsjeku za historiju svojim djelovanjem povezivali su naučna dostignuća, nastavnu teoriju i nastavnu praksu u funkcionalnu cjelinu koja je davala pečat nastavi historije u osnovnim i srednjim školama. U radu se prezentira navedeni doprinos metodičara i nastavnika Odsjeka za historiju oblikovanju nastave historije u Bosni i Hercegovini koji se manifestira u kreiranju nastavnih programa, udžbenika, strategija i drugih programa za nastavu historije u Bosni i Hercegovini od njenog osnivanja do savremenog doba. Taj doprinos se najbolje može pratiti kroz udžbenike historije, stručne i naučne radove iz oblasti nastave historije, stručna usavršavanja te rasprave u vezi s promjenama nastavnih sadržaja i nastavnih praksi.

Ključne riječi: metodika nastave historije, nastavni predmet historija, udžbenici, nastavni programi, nastavna praksa

Abstract

Since its founding, the Department of History of the Faculty of Philosophy in Sarajevo in addition to its significant scientific contribution to the development of historiography in Bosnia and Herzegovina, has played an important role in the work of numerous generations of researchers, scientists, museologists and the largest number of history teachers. History teaching methodology as a key area in the education of future teachers has been represented in all study program curricula since 1950 until today, and

*Melisa Forić Plasto, Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet, Franje Račkog 1, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina, email adresa: melisa.foric@ff.unsa.ba.

the methodologists engaged in the Department of History have, through their work, connected scientific achievements, teaching theory and teaching practice into a functional whole that has given its mark to the teaching of history in primary and secondary schools. The paper intends to present the aforementioned contribution of the methodologists and professors of the Department of History in the development and shaping of curricula, textbooks, strategies and other programs for teaching history in Bosnia and Herzegovina from its establishment to the modern era. This contribution is most visible through history textbooks, professional and scientific works in the field of history teaching, professional development, and discussions regarding changes in teaching content and teaching practices.

Keywords: History teaching methodology, history subject, textbooks, teaching programs, teaching practice

Uvod

Osnivanjem Katedre za historiju na tek osnovanom Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, napravljen je značajan iskorak u institucionalnom razvoju historijske nauke u Bosni i Hercegovini, što je bilo u skladu sa zamahom naučnog i tehnološkog razvoja nakon Drugog svjetskog rata.¹ Susret sa historijatom Odsjeka za historiju i njegovom djelatnošću ne može započeti bez uvida u pregledne tekstove posvećene važnim obljetnicama koji su objavljene u Spomenicama Filozofskog fakulteta 1980. i 2010. godine te priloga Edina Radušića i Emira Filipovića povodom šest decenija Odsjeka za historiju², gdje se vidi pozitivno djelovanje Odsjeka i njegovih članova u naučno-istraživačkom i cjelokupnom razvoju bosanskohercegovačkog društva, prije svega, obrazujući generacije stručnjaka i naučnika.³ Od katedre sa prvobitno četiri zaposlena nastavnika izrastao je Odsjek koji je u svojih 75. godina postojanja okupio 60 nastavnika i saradnika koji su svojim naučnim i pedagoškim radom dali doprinos historiografiji i obrazovanju u Bosni i Hercegovini.⁴ Od početka svog djelovanja Odsjek za historiju bilo je upućen na kreiranje programa koji će svojom kvalitetom odgovoriti na potrebe društva te obrazovati kadrove za sve nivoe obrazovanja u Bosni i Hercegovini, kao i za potrebe nauke, muzeja,

¹ Milišić 2007, 85-100.

² Spomenica 1980, 27-30; Spomenica 2010, 113-114; Radušić, Filipović 2010, 169-171.

³ Duranović, Forić 2025, 241-242.

⁴ Imena i biografije nastavnika i saradnika publikovana su u izdanjima spomenica kao i prigodnim izdanjima Spomenica 1980, 30-42; Spomenica 2010, 115-142; Radušić, Filipović 2010: 169-171.

arhiva itd.⁵ Ta misija je zasigurno obavljena jer se procjenjuje da je do 2025. godine ukupno 1200 studenata okončalo svoje školovanje na Odsjeku za historiju, i to kroz tri studijska ciklusa, dodiplomski, poslijediplomski i doktorski.⁶ Najveći dio diplomiranih studenata svoj profesionalni put pronašao je u obrazovnom sistemu, kao nastavnici u osnovnoj ili profesori u srednjoj školi, dok je nešto manji broj svoju karijeru gradio u naučnim i kulturnim institucijama kakvi su fakulteti, instituti, muzeji, arhivi, kulturna društva, biblioteke u Bosni i Hercegovini i izvan nje. Brojni alumni Odsjeka za historiju obavljali su i obavljaju funkcije na različitim političkim i državnim pozicijama, u diplomatiji, ali i javnom prostoru kao novinari i kulturni radnici. Bez obzira na široko otvorene mogućnosti profesionalnog razvoja koje su opće formuliranim studijskim planovima i programima historije bili kreirani, najveći dio diplomiranih studenata ipak je ostao upućen na nastavu i obrazovanje. S tim u vezi, Odsjek za historiju nastojao je biti generator pozitivnih ideja koje će povezati nauku i njenu implementaciju u nastavni proces na nižim nivoima obrazovanja. Iako se u navedenim prigodnim izdanjima posvećenim važnim obljetnicama u najvećoj mjeri ističe doprinos Odsjeka za historiju u razvoju nauke, ovim se prilogom želi istaći i onaj, u izvještajima često nevidljiv, doprinos Odsjeka i njegovih članova razvoju i oblikovanju nastave historije u Bosni i Hercegovini.

U dostupnoj građi rasutoj u člancima i prilogima objavljenim u različitim naučnim i stručnim časopisima, izvještajima sa savjetovanja, seminara i skupština, nastavnim planovima i programima te udžbenicima historije, bibliografijama naučnih i stručnih časopisa susreću se imena članova Odsjeka iz čega se vidi njihovo aktivno učešće kao kreatora, reformatora i promotora rezultata historiografije, standarda i naučnih principa historijske nauke u nastavnom procesu. Pojedini podaci dostupni su iz personalnih biografija iako je u njima veće težište dato na naučni, a manje na nastavni angažman. Iz tih rasutih dijelova, ovim radom teži se kreirati okvir za sagledavanje i ocjenu doprinosa Odsjeka za historiju za nastavu historije u Bosni i Hercegovini. Analizirajući dostupnu građu procijenjeno je da se djelovanje Odsjeka u oblasti nastave historije može pratiti kroz četiri segmenta: inicijalno obrazovanje budućih nastavnika, učešće u reformskim procesima, profesionalna podrška stručnom usavršavanju nastavnika te stručni i društveni angažman što su i sadržaji koji se predstavljaju u nastavku.

⁵ Spomenica 1980, 27.

⁶ Mesihović 2025, 8.

Inicijalno obrazovanje nastavnika

Za inicijalno obrazovanje nastavnika kroz svih 75. godina djelovanja ključna je opredijeljenost Odsjeka za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu u kreiranju kvalitetnih nastavnih planova i programa koji će obuhvatiti široki spektar znanja, vještina i kompetencija kako bi studente pripremila za njihov budući poziv. Uz usvajanje znanja na stručnim predmetima od velike važnosti bilo je i razvijanje pedagoških i nastavničkih kompetencija putem predmeta Metodika nastave historije. Analizom nastavnih programa studija historije pokazano je da je ovaj predmet bio zastupljen u svim nastavnim programima Odsjeka, te da je bio pozicioniran na završnu godinu studija, u zimskom semestru kao teorijski a u ljetnom kao praktični vid nastave sa obavezom realizacije metodičke nastavne prakse u osnovnim i srednjim školama.⁷ Prelaskom na reformirani koncept studija i nastavni program u duhu bolonjskog procesa desile su se izvjesne promjene kojima se nastojalo pronaći adekvatno rješenje krećući se od zadržavanja općeg karaktera studija do formuliranja smjerova – nastavničkog i naučnog gdje je i metodika imala svoje mjesto u sinergiji sa predmetima iz pedagoško-psihološke grupe predmeta.⁸ Najveći iskorak načinjen je promjerno nastavnog programa u 2019. godini kada je metodika nastave historije kao oblast uvrštena u program svih pet godina studija čime se je nastojala ojačati matičnost Odsjeka za historiju u izgradnji nastavničkih kompetencija specifičnih za nastavu historije ali i pojačati nedostajući praktični rad studenata kako na oglednim časovima na fakultetu tako i u školama.⁹ Navedenim programom ispoštovana je preporuka Europske komisije za nastavničke fakultete i zastupljenost kredita u vrijednosti od 60 za predmete iz pedagoško-psihološke i didaktičko- metodičke grupe predmeta,¹⁰ dodatno formulirana i u preporuci Ministarstva obrazovanja, nauke i mladih Kantona Sarajevo.¹¹

Ovakva promjena sigurno ne bi bila ostvarena da nije postojala već čvrsto oblikovana staza koju su utemeljili nastavnici koji su bili angažirani na predmetu Metodika nastave historije. Oni su svojim radom i zalaganjem prije svega

⁷ Za više podataka o položaju metodike u nastavnim planovima i programima vidi: Duranović, Forić 2025, 243–244.

⁸ Duranović, Forić 2025, 244–246.

⁹ Duranović, Forić 2025, 246–252.

¹⁰ European Commission/EACEA/Eurydice 2021, 66.

¹¹ Uputstvo o zastupljenosti sadržaja psihološko-pedagoške i metodičko-didaktičke grupe nastavnih predmeta u studijskim programima nastavničkih usmjerenja 2018, 46–47.

oblikovali sadržaj predmeta i pripremali niz budućih generacija nastavnika historije te formirali osnov da se metodika postepeno izdvaja u oblast koja će uz znanja iz historiografije razvijati specifične kompetencije za nastavnički poziv.

O angažmanu metodičara prvih godina rada Odsjeka za historiju nema podataka, ali se potreba za angažiranjem stalnog nastavnika veoma brzo očitovala u smislu postizanja stalnog i stabilnog rješenja. Prvi stalni nastavnik metodike na Odsjeku za historiju bio je Ekrem Mursel. Rođen je 1907. godine u Ljubinju. Nakon završetka osnovnog i srednjeg obrazovanja u Mostaru, odlazi na studij u Beograd gdje je na tamošnjem Filozofskom fakultetu završio studij narodne i opšte historije kao glavnog predmeta i geografije. Po povratku u Bosnu i Hercegovinu radio je kao nastavnik u sarajevskim gimnazijama, prvoj i drugoj muškoj, Šerijat-skoj gimnaziji, a kasnije u Partizanskoj gimnaziji, Učiteljskoj školi i Državnoj klasičnoj gimnaziji. Zbog ranije ostvarene uspješne saradnje na poziv profesora Ante Babića i Hamdije Kapidžića dolazi na Odsjek za historiju. Ključna kvalifikacija za njegov angažman je bila iskustvo u nastavničkom radu, izrazite sposobnosti u metodici razvijene dugom praksom i savjesnim shvatanjem uloge nastavnika te sigurno vladanje predmetom, pokazivanjem interesa i za teoretska pitanja metodike nastave u srednjoj školi, kako je navedeno u ocjeni prilikom izbora.¹² Ostalo je zabilježeno da je pred njim stajao pionirski zadatak organiziranja nastave koja se sastojala iz predavanja, konsultacija i hospitacija i da se on uprkos brojnim teškoćama (nepostojanje stručne literature, nepostojanje katedri za pedagogiju i psihologiju te nepotpuna nastava iz pedagogije) kojem je on pristupio sa velikim žarom i voljom koristeći se vlastitim iskustvom i željom za unaprijeđenje nastave historije.¹³ Na Odsjeku je radio do penzionisanja 1974. godine, a godinu nakon toga je preminuo. Bio je član Društva istoričara BiH i aktivno je učestvovao u različitim aktivnostima Društva u vezi sa nastavom historije. Bio je član komisija za izradu nastavnih programa za predmet historija u osnovnoj i srednjoj školi i priredio nekoliko priloga objavljenih u Godišnjaku društva istoričara BiH.

Stanko Perazić rođen je 1927. godine u Vukovcima kod Podgorice. Studij historije u Sarajevu završio je 1955. godine u drugoj generaciji studenata, nakon čega je radio kao profesor historije u više gimnazija u Bosni i Hercegovini. Bio je direktor gimnazija u Jajcu i Zenici, a zatim pedagoški savjetnik za historiju u Republičkom pedagoškom zavodu. Kao metodičar, a kasnije u zvanju predavača

¹² Petrović 1979, 351-352.

¹³ Ibid., 352.

na predmetu Metodika nastave historije Odsjeku za historiju radio je od 1975. do 1980. godine. Autor je nekoliko udžbenika historije za osnovne i srednje škole i nekoliko stručnih članaka iz oblasti teorije i prakse metodike nastave historije. Bio je redovan član komisija za izradu nastavnih planova i aktivno je djelovao u Društvu istoričara BiH u sekciji za nastavu historije, te bio učesnik više simpozija o nastavi historije.¹⁴

Fahrudin Isaković (1930–2001) bio profesor historije u Školi za usmjereno obrazovanje "Braća Ribar" (kasnije Treća gimnazija) i honorarno angažiran kao metodičar nastave historije na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu od 1980. do 2000. Objavio je veći broj udžbenika historije za osnovne i srednje škole u sarajevskim izdavačkim preduzećima "Svjetlost" i "Veselin Masleša", te niz priloga iz metodike nastave historije (Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, Nastava povijesti, Putevi i dostignuća, Naša škola i dr.).¹⁵ Posebno je značajan njegov rad tokom rata 1992–1995. kada je bio angažiran kao pomoćnik u Sekretarijatu za obrazovanje R BiH, a nakon rata obavljao je dužnost sekretara Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Kantona Sarajevo. Tada je učestvovao u radnim timovima za izradu nastavnih programa i prvih udžbenika Republike Bosne i Hercegovine.

Snježana Vasilj (1954) diplomirala je historiju i arheologiju na Sveučilištu u Zagrebu, a kasnije na istom sveučilištu magistrirala i doktorirala arheologiju. Na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu radila je u periodu 1980–1992, na predmetu Opća historija starog vijeka, a od 2000. do 2015. na predmetu Metodika nastave historije. Autor je značajnog broja znanstvenih radova iz oblasti arheologije i antičke historije, ali i udžbenika za nastavu historije.¹⁶

Od 2016. godine na Odsjeku za historiju angažirana je Melisa Forić Plasto, prvo u zvanju asistenta, zatim višeg asistenta a od 2025. kao docent na oblasti Metodika nastave historije čime je Odsjek ponovno dobio metodičara u nastavnom zvanju.

Svi nastavnici su tokom svog angažmana na Odsjeku, manje ili više, bili uključeni u procese oblikovanja nastave historije prvenstveno u inicijalnom obrazovanju nastavnika uvodeći nove strategije poučavanja nastave historije, ukazujući na aktuelne probleme, inovirajući studijske programe sadržajima i najnovijom

¹⁴ Spomenica 1980; Spomenica 2010, 123–124.

¹⁵ Spomenica 2010, 124.

¹⁶ Spomenica 2010, 136.

literaturom koja je bila neophodna za izvođenje nastave.¹⁷ Osim inicijalnog obrazovanja bili su odgovorni za organizovanje i provođenje stručnih ispita čime su mladi nastavnici nakon završenog studija i obavljanje pripravničkog staža dobijali licencu čime se potvrđuje kontinuirana uključenost Odsjeka za historiju u procese vezane za nastavu. Nažalost, nakon rata 1992–1995. godine i uspostavljanjem administrativnog sistema određenog Daytonskim mirovnim sporazumom i ustavom Bosne i Hercegovine, ovakav angažman je postao sužen na razinu Kantona Sarajevo te djelomično na Federaciju Bosne i Hercegovine.

Nastava historije i reformski procesi

Učešće u reformskim procesima vezanim za nastavu historije važan je segment u kojem su članovi Odsjeka za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu dali svoj značajan pečat. Ovaj angažman najbolje se može vidjeti na temelju kreiranja nastavnih programa, reformskih procesa u obrazovanju koji su imali značajan uticaj za nastavu historije te pripremanje ili recenziranje udžbenika. Ove aktivnosti možemo sagledati kroz tri hronološke faze u skladu sa djelovanjem pojedinih generacija historičara i članova Odsjeka. Za period 1960–70. godina u kreiranju nastavnih programa najaktivnije su djelovali Ekrem Mursel i Stanko Perazić. Kada je krajem 1970-tih sprovedena reforma studijskog programa koja je uvela predmete iz nacionalne historije Bosne i Hercegovine, slični procesi su se nastojali prenijeti i na nastavne programe osnovnih i srednjih škola, što je bilo izazovno s obzirom na ukupnu reformu obrazovanja kojim su ukinute gimnazije i uvedeno srednje usmjereno obrazovanje. U tom angažmanu su se istakli Stanko Perazić, Ilijas Hadžibegović, Rade Petrović. Već tokom 1980-tih godina u skladu sa angažmanom na Odsjeku za historiju u komisijama za izradu nastavnih programa uz Ilijasa Hadžibegovića više se pojavljuje Fahrudin Isaković, čime se potvrđuje opredjeljenost Odsjeka da okupi stručnjake iz oblasti historiografije, metodike ali i da se u procese reformi uključe i pojedini nastavnici iz srednjih škola, čija imena susrećemo u radnim timovima za izradu nastavnih programa. Tokom sedamdesetih i osamdesetih godina nastavnici Odsjeka za historiju nisu se uključivali u pisanje udžbenika, ali su ih recenzirali. Tako vidimo aktivne recenzente Ilijasa Hadžibegovića, Tomislava Kraljačića, Radu Petrovića, Envera Imamovića, itd.

¹⁷ Duranović, Forić 2025, 243–245.

Izbijanjem agresije na Bosnu i Hercegovinu i rata 1992–1995. godine dolazi do temeljitih promjena nastavnih programa kojima se željelo ukloniti svako naslijeđe prošlog socijalističkog sistema te uvesti novi sadržaji vezani za nove nacionalne ideologije.¹⁸ Treba spomenuti da se u prvobitnim aktivnostima prilagođavanja nastavnih planova i programa te udžbenika za školsku 1993/94. godinu posebno angažirao Ilija Hadžibegović zajedno sa Fahrudinom Isakovićem.¹⁹ Međutim, krajem 1993. godine i tokom 1994. godini započinje aktivniji angažman drugih nastavnika Odsjeka za historiju na izradi novih nastavnih planova i udžbenika koji u nastavnim programima i udžbenicima veći naglasak stavljaju na historiju Bošnjaka kao nacionalne grupe što je u vezi sa kontekstom vremena u kojemu su pripremani i izdani. Tu su se naročito istakli Fahrudin Isaković, Enver Imamović, Enes Pelidija, Ibrahim Tepić, koji se pojavljuju kao autori nastavnog plana i programa za osnovne i srednje škole te udžbenika čiji je izdavač bilo Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Republike Bosne i Hercegovine. Oni su štampani 1994. godine u Sloveniji i dopremljeni kroz sarajevski tunel u opkoljeno Sarajevo.²⁰ Ovi udžbenici doživjeli su još dva reizdanja od strane izdavačke kuće Svjetlost te su korišteni su sve do 2003. godine.²¹

Godine 2001. u skladu sa pokušajima harmonizacije obrazovnih sistema na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine priređen je prijedlog nastavnih programa za predmet historija za osnovne i srednje škole.²² Komisije koje su radile na pripremi bile su multinacionalnog sastava a ideja je bila napraviti programe u skladu s evropskim standardima bez ideologije i negativnih sadržaja u kojima će biti ispoštovana volja sva tri naroda. Ispred Odsjeka za historiju u komisiji su učestvovali Zijad Šehić, Esad Kurtović, Edin Radušić, Salmedin Mesihović a koordinator projekta bio je Dubravko Lovrenović. U skladu sa navedenim programom kojeg je usvojilo Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i

¹⁸ Forić Plasto 2024, 373–425.

¹⁹ Nastavni program historije za gimnaziju općeg smjera iz 1993. izradio je multinacionalni tim stručnjaka u sastavu prof. dr. Ilija Hadžibegović, prof. dr. Boris Nilević, prof. dr. Enes Pelidija, Tonči Grbelja, prof., Fahrudin Isaković, prof., i Tanja Žarković Tafro, prof., Nastavni plan i program za I, II, III i IV razred gimnazije: Povijest – Istorija, u: Nastavni plan i program za gimnaziju, Republički pedagoški zavod Sarajevo, Sarajevo 1993, 95–111.

²⁰ Imamović 1994; Pelidija, Isaković 1994; Pelidija, Isaković 1994a; Tepić, Isaković 1994; Tepić, Isaković 1994a;

²¹ Pelidija, Isaković 1996; Pelidija, Isaković 2000; Pelidija, Isaković 2000a; Tepić, Isaković 1996; Tepić, Isaković 2000; Tepić, Isaković 2000a.

²² Nastavni plan i program za jezik i književnost, historiju – povijest za osnovnu školu i gimnaziju, Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Sarajevo 2002.

sporta 2002. godine, kreirani su udžbenici na kojima su u timovima radili gore navedeni nastavnici i koji su svojom koncepcijom, sadržajem i tehničkim kvalitetom opravdali ciljeve programa po kojima su kreirani te pokazali izuzetan napredak važan za modernizaciju nastave historije.²³ Nažalost, ni program ni udžbenici nisu dobili očekivanu podršku obrazovnih vlasti u kantonima sa hrvatskom većinom, a uvođenjem Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa koja je imala sasvim drugačiju distribuciju sadržaja po razredima²⁴, ovaj je koncept postao neprihvatljiv i za kantone gdje se nastava izvodi na bosanskom jeziku, pa se udžbenici nisu dugo koristili i uskoro su dobili svoje prerađene verzije koje su se koristile u narednim godina.²⁵

Angažman nastavnika Odsjeka za historiju u reformiskim procesima može se pratiti i kroz saradnju sa misijom OSCE-a i drugim međunarodnim organizacijama koje su intenzivno radile na sprovođenju reformi za nastavu historije. Tako je Zijad Šehić aktivno učestvovao u izradi *Smjernica za izradu i ocjenu udžbenika historije u Bosni i Hercegovini* koje su postale osnovni dokument u implementaciji udžbeničke politike. Edin Radušić je bio aktivan učesnik u Odboru za reformu nastave historije koja je djelovala od 2011. do 2014. godine koji je kreirao osnovu ishoda učeničkih postignuća za dokument *Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za historiju definiranoj na ishodima učenja*.²⁶ U aprilu 2018. Ministarstvo obrazovanja, nauke i mladih Kantona Sarajevo izdalo je priručnik pod naslovom *Nastavni materijali za izučavanje opsade Sarajeva i zločina genocida počinjenog u Bosni i Hercegovini u periodu 1992-1995. godine u osnovnim i srednjim školama u Kantonu Sarajevo*. U radu stručne komisiju koja je radila na izradi i pripremi navedenih materijala učestvovali su Zijad Šehić i Melisa Forić Plasto.²⁷ Kasnije je u procesu izrade predmetnih kurikuluma za historiju u Kantonu Sarajevo tokom 2019-2021. godine u ime Odsjeka za historiju učestvovala Melisa Forić Plasto.

²³ Brkljača, Mesihović, Bašalić 2003; Kurtović, Mesihović, Hajrulahović 2003; Radušić, Husić, Smriko 2003; Šehić, Marčić-Matošević 2003; Forić, Daguda, Zaimović 2003; Hašimbegović, Busuladžić, Sijarić, Veladžić 2003. Smriko 2003; Šehić, Kučuk-Sorguč 2003.

²⁴ Sporazum o Zajedničkoj jezgri nastavnih planova i programa, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 24/03.

²⁵ Vasilj, Baraković 2007; Kurtović, Hajrulahović, 2007; Radušić, Husić, Smriko 2007; Smriko, Husić 2007; Šehić, Kovačević, Leka 2007; Šehić, Marčić Matošević, Leka 2007.

²⁶ Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za historiju definirane na ishodima učenja. *Službeni glasnik BiH*, 3/16.

²⁷ Muminović, Hasičić, Forić Plasto 2018.

Profesionalna podrška stručnom usavršavanju nastavnika

Na Odsjeku za historiju nalazilo se sjedište Istoriskog društva Bosne i Hercegovine, kasnije preimenovanog u Društvo istoričara Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu Društvo istoričara BiH) osnovanog još 1948. godine.²⁸ Članovi Odsjeka bili su članovi Društva i u pravilu imenovani na upravne pozicije unutar društva tokom njegovog postojanja sve do 1990. godine. Kroz programsko djelovanje kako je to definirano Pravilima²⁹, a kasnije i Statutom³⁰ Društvo je sebi u zadatak stavilo i djelovanje, istraživanje u oblasti nastave historije i vaspitanje nastavnih kadrova. Time su i članovi Odsjeka djelujući kao aktivni članovi Društva bili direktno involvirani u procese koji se tiču nastave historije. Da je navedeni zadatak bio u fokusu rada Društva istoričara BiH najbolje se može pratiti prema izvještajima sa skupština Društva koji su objavljeni u Godišnjaku Društva istoričara BiH, naučnog časopisa i glasila ovog društva. S obzirom na to da su tri četvrtine članstva činili nastavnici posebna pažnja na ovim okupljanjima posvećivana je pitanjima iz nastave i potrebama usavršavanja nastavnika. Krajem 1950-tih i početkom 1960-tih godina fokus rasprava bio je usmjeren na ojačavanje nastavnog kadra prije svega kroz njihovo inicijalno obrazovanje te insistiranje da samo kvalificiran kadar koji je završio studij historije može predavati u školama.³¹ Redovno su pripremani izvještaji o stanju u nastavi historije, nastavnim programima, udžbenicima i potrebama nastavnog kadra, a diskusije su se često fokusirale na nedostajući fond nastavnih sati, usklađenost nastavnih programa i udžbenika za nastavu historije.³² Kroz izvještaje Glavnog odbora prezentirane na skupštinama vidi se predan rad na organizaciji seminara i usavršavanja nastavnika kako bi "osvježili znanja" te kako bi ih predavači, uglavnom članovi Odsjeka za historiju, upoznali sa najnovijim rezultatima svojih istraživanja.³³ Ovakva predavanja bila su sastavnim dijelom programa godišnjih skupština društva ali i izvan toga putem podružnica koje je Društvo imalo u većim centrima Bosne i Hercegovine u saradnji sa Republičkim prosvjetno-pedagoškim zavodom.

²⁸ Pravila Istoriskog društva Bosne i Hercegovine 1949, 236–240.

²⁹ Ibid., 236.

³⁰ Statut Društva istoričara BiH 1982, 287–296.

³¹ IV godišnja skupština Istoriskog društva Bosne i Hercegovine 1954, 317–320; Godišnja skupština 1955, 219, 233–248; Rad Istoriskog društva Bosne i Hercegovine 1958, 323–338; Godišnja skupština Društva istoričara BiH 1961, 347–361; Godišnja skupština 1963, 393–406. Godišnja skupština 1966, 328–343.

³² Ibid.

³³ Godišnja skupština Društva istoričara BiH 1961, 349.

Tokom sedamdesetih godina kroz izvještaje prate se i pitanja u vezi sa reformom obrazovanja i pozicioniranjem historije kao predmeta u osnovnim i srednjim školama, gdje predstavnici društva učestvuju na savjetovanjima o nastavi historije na nivou Jugoslavije.³⁴ U ovo vrijeme Društvo istoričara učestvuje u realizaciji nekoliko zimskih škola za nastavnike historije kao vid permanentnog stručnog usavršavanja.³⁵ I u posljednjoj deceniji djelovanja Društva nastava historije je na dnevnom redu godišnjih susreta. Problematika koja se razmatra najviše se odnosi na fond nastavnih sati ugrožen uvođenjem srednjeg usmjerenog obrazovanja, reformu i sadržaje nastavnih programa i kvalitet udžbenika.³⁶ Kao osnov za rasprave služe izvještaji sa savjetovanja o nastavi historije na nivou Jugoslavije u skladu sa uvođenjem zajedničkog jezgra ali i analize i ankete koje su sprovodili i obrađivali članovi Sekcije za nastavu istorije unutar društva.³⁷ Plediralo se o rasterećenju sadržaja vojne i političke historije koja je dominantna u nastavnim planovima i programima te uvođenju tema iz ekonomske, društvene i kulturne historije, kao i proširivanjem sadržaja iz savremene historije sa aspekta novih doprinosa fakulteta koji školuju buduće kadrove nastavnog profila.³⁸ Osjetno se smanjuju vijesti o stručnim usavršavanjima i seminarima za nastavnike, a česte su žalbe na birokratizaciju u obrazovanju koju putem savjetnika provode prosvjetno-pedagoški zavodi.³⁹ Izvještaji sa posljednjih skupština i dalje aktueliziraju pitanje reforme nastavnih programa i prilagođavanje udžbeničkih sadržaja.⁴⁰ Sekcija za nastavu je i dalje najaktivnija naspram ostalih sekcija.⁴¹ U svim gore navedenim izvještajima, od prvog do posljednjeg publikovanog posebno se ističe kontinuirana podrška organizaciji takmičenja iz historije u okviru djelovanja sekcija "Mladi istoričari" i programa "Mladi i nauka" što je jedan dodatan vid doprinosa i podrške nastavi historije.

³⁴ Hurem 1970, 319–325; Hadžirović 1973, 323–330; Hadžibegović 1974, 287–294; Išek 1979, 333–340; Išek 1979a, 340–347

³⁵ Hadžirović 1973, 323–324; Hadžibegović 1974, 288.

³⁶ Tepić 1982, 297–301; Brkljača 1982, 302–307; Brkljača 1983, 181–183; Brkljača 1983a, 184; Išek 1984, 195–200; Išek 1985, 161–169; Kac 1986, 193–196.

³⁷ Išek 1984, 195–196.

³⁸ Išek 1984, 195–196.

³⁹ Brkljača 1983, 181.

⁴⁰ Pelidija 1987, 179–183; Kac, 1990, 220–223.

⁴¹ Pelidija 1987, 179–183; Kac, 1990, 220–223.

Nakon rata 1992–1995. godine, slični primjeri organizirane podrške stručnog usavršavanja nastavnika ne mogu se pratiti. Zbog administrativne decentralizacije djelovanje Odsjeka za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu najvećim dijelom ostaje vezano za Kanton Sarajevo te na poziv stručnog Aktiva nastavnika historije održavana su prigodna predavanja kao vid podrške nastavnicima, predavanja su držali Enver Imamović, Iljas Hadžibegović, Zijad Šehić, Husnija Kamberović, Amila Kasumović, Amir Duranović, Melisa Forić Plasto.⁴² Pokušaj sustavnog organiziranja stručnog usavršavanja nastavnika koje je vodilo nadležno Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo u saradnji sa Univerzitetom u Sarajevu 2018. godine nije zaživio. U novim uvjetima u kojima je Pedagoški zavod Kantona Sarajevo ustupio svoje mjesto Institutu za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja 2022. godine,⁴³ navedena institucija preuzima sve aktivnosti za stručno usavršavanje nastavnika te ne ostvaruje sistemski kontakt sa Odsjekom za historiju po navedenim pitanjima.

Stručni i društveni angažman

Kako je ranije i navedeno, kroz Društvo istoričara BiH Odsjek za historiju nastojao je kreirati jaku i neraskidivu vezu sa nastavom historije. Na prvim skupštinama Društva istoričara profesor Hamdija Kapidžić se zalagao da članovi Odsjeka rezultate svojih istraživanja ne dijele samo sa naučnom već i sa stručnom zajednicom nastavnika tako što će svoje radove objavljivati i u časopisima koji se bave nastavom historije, prije svega u *Historijskom pregledu* časopisu Saveza istorijskih društava Jugoslavije koji se tretirao pitanja iz oblasti nastave.⁴⁴ Kapidžić je svoje priloge ranije objavljivao u časopisu *Nastava istorije u srednjoj školi*⁴⁵, a nešto kasnije u tom duhu neki od članova Odsjeka svoje priloge su objavljivali u *Historijskom pregledu*⁴⁶ i *Nastavi povijesti*.⁴⁷

⁴² Izvještaji o aktivnostima stručnog aktiva (Iz privatne arhive).

⁴³ Odluka o osnivanju Javne ustanove Institut za razvoj preduniverzitetskog obrazovanja Kantona Sarajevo, *Službene novine KS*, 37/21.

⁴⁴ Godišnja skupština 1961, 356; Godišnja skupština 1966, 335.

⁴⁵ Kapidžić 1951, 73–75; Kapidžić 1951a, 209–212.

⁴⁶ Kovačević 1954, 46–48; Ekmečić 1954, 64–67; Đurđev 1958, 20–28; Đurđev 1958a, 216–236; Đurđev 1959, 53–59.

⁴⁷ Ekmečić 1975, 239–241; Isaković 1985, 48–54; Pelidija 1978, 54–57; Perazić 1974, 184–187; Perazić 1976, 22–26; Petrović 1978, 1–8; Petrović 1979, 153–161.

U časopisu *Naša škola*, glasilu Saveza pedagoških društava Bosne i Hercegovine u periodu od 1950. do 1990. godine objavljeno je nekoliko radova iz oblasti metodike nastave historije a njihov autor bio je Stanko Perazić.⁴⁸ Od 1996. godine izdavač časopisa je postao Savez društava prosvjetnih radnika. To što su se u uredništvu časopisa nalazili Ibrahim Tepić i Iljas Hadžibegović sigurno je opredijelilo članove Odsjeka da svoje manje radove i priloge objavljuju u njemu nastavljajući tradiciju prenošenja novih rezultata istraživanja i sa zajednicom nastavnika. Svoje kraće, a često i prikaze važnih publikovanih djela objavljuju Iljas Hadžibegović, Ibrahim Tepić, Enver Imamović, Esad Kurtović i Edin Radušić.⁴⁹

Na inicijativu Odbora za istorijske nauke ANUBiH i Odsjeka za historiju Filozofskog fakulteta organiziran je okrugli sto posvećen nastavi historije koji je okupio članove Odsjeka ali i nastavnike iz cijele Bosne i Hercegovine s ciljem razmjene iskustava i aktuelnim temama iz ove oblasti. Skup je rezultirao je nizom stručnih radova publikovanim u časopisu Filozofskog fakulteta *Radovi* br. 2 (2012), u kojima su data viđenja o problemima i izazovima za nastavu historije u Bosni i Hercegovini⁵⁰. Skup je formulirao i prijedloge za poboljšanje nastave historije koji su poslali nadležnim ministarstvima u Bosni i Hercegovini.⁵¹ To je bio jedini skup koji je nakon rata organiziran od strane naučnih institucija u Bosni i Hercegovini na temu nastave historije.

Na kraju treba spomenuti i društveni angažman pojedinih članova Odsjeka (Edin Radušić, Melisa Forić Plasto, Emir O. Filipović, Amir Duranović, Amila Kasumović, Fahd Kasumović) u cilju podrške nastavnicima na prostoru cijele Bosne i Hercegovine koji se ogleda u djelovanju strukovnog udruženja koje je registrirano na državnom nivou. Udruženje nastavnika i profesora historije EU-ROCLIO HIP Bosne i Hercegovine osnovano je 2003. godine sa ciljem da okuplja nastavnike historije svih nivoa obrazovanja, muzejske pedagoge, naučne i kulturne radnike s ciljem unaprijeđenja nastave historije u Bosni i Hercegovini.

⁴⁸ Perazić 1972, 357-358.

⁴⁹ Tepić 1996, 17-39; Imamović 1997; Hadžibegović 1998, 3-5; Hadžibegović 1998, 25-30; Kurtović 1998, 131-140; Kurtović 1999, 131-136. Kurtović 2000; Kurtović 2000a; Kurtović 2000b, 59-69; Kurtović 2001, 91-94; Kurtović 2003, 93-103; Radušić 2005; Radušić 2010, 3-5.

⁵⁰ Radovi FF (Historija, Historija umjetnosti, arheologija) 2012, 109-180. Šehić, Z. 2012, 109-113; Dujković-Blagojević 2012, 115-121; Marjanović 2012, 123-128; Beširević 2012, 129-131; Isaković 2012, 133-138; Kovačević 2012, 139-149; Sefo 2012, 151-153; Cvijanović 2012, 155-159; Duraković 2012, 161-164; Hajrulahović 2012, 165-168; Jusić 2012, 169-171; Mušeta-Aščerić 2012, 173-175.

⁵¹ Prijedlozi za podizanje kvaliteta nastave historije u školama u Federaciji Bosne i Hercegovine, 2012, 177-180.

U preko dvadeset godina dugom djelovanju ovo udruženje je sprovelo niz istraživanja iz oblasti nastave historije, analiza nastavnih planova i programa te udžbenika te u više navrata ponudilo alternativna rješenja i modele priručnika kojima se modernizira način poučavanja historije u osnovnim i srednjim školama i promoviraju humanističke i univerzalne vrijednosti, multiperspektivnost i kritičko mišljenje. Posebno su važni nastavni materijali i priručnici koje je ovo udruženje izdalo kao rezultat lokalnih, regionalnih i međunarodnih projekata te stručno usavršavanje nastavnika kroz brojne seminare i konferencije organizirane od osnivanja do danas.⁵²

Zaključak

U 75. godina djelovanja Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu ostvario je brojne rezultate koji su najvidljiviji na polju historiografije, usmjeravanjem i realiziranjem naučnih istraživanja te publikovanjem naučnih monografija i pojedinačnih radova u znanstvenim časopisima u zemlji i inostranstvu. Članovi Odsjeka za historiju kroz različite generacije bili su nosioci novih ideja koje su sprovodili u djela te su rezultate svojih istraživanja uvijek prvo plasirali kroz nastavni proces studentima. Tako su studenti koji su studirali i koji studiraju historiju uvijek su bili na izvoru znanja ali su stjecali i razvijali vještine, kompetencije i usvajali vrijednosti koje su im prenosili njihovi nastavnici a koje bi kasnije mogli primjenjivati i dalje razvijati u nastavničkom pozivu kojeg se prihvatala velika većina diplomiranih studenata. Veza između nauke i nastave iako nije posebno naglašavana jasno se vidi kroz angažman članova Odsjeka u osmišljavanju studijskih programa, organiziranju inicijalnog obrazovanja nastavnika te osiguravanju da i praktični metodički dio bude zastupljen u svim nastavnim planovima i programima. Održavanje veza sa nastavom i nastavnicima putem stručnih usavršavanja, seminara, savjetovanja te publikovanjem stručnih radova sa aktuelnim rezultatima svojih istraživanja bilo je posebno važno pa se nastojalo realizirati putem više nivoa u saradnji sa pedagoškim zavodima i u okvirima Društva istoričara Bosne i Hercegovine. Matičnost Odsjeka potvrđivala se iznova angažiranjem njegovih nastavnika i saradnika u komisije za

⁵² EUROCLIO 2008; Radušić 2009; EUROCLIO 2014; Radušić 2015; Beštić i dr. 2018; Veladžić i dr. 2021; Forić Plasto, Dujković Blagojević 2023; Sve informacije o projektnim aktivnostima Udruženja EUROCLIO HIP BiH i nastavnim materijalima dostupno putem poveznice <https://cliohipbih.ba/materijali-3/> (pristupljeno 20. 9. 2025)

izradu nastavnih programa i ocjene udžbenika čime se aktualnost metodoloških i naučnih istraživanja uvijek reflektirala i u nastavi osnovnih i srednjih škola. Nažalost, decentralizacija obrazovanja u Bosni i Hercegovini uspostavljena dejtonskim ustavnim uređenjem oslabila je veze Odsjeka za historiju sa nastavom historije. Ključ problema može se naći u usitnjenosti i postojanju paralelnih nacionalnih sistema, većeg broja univerziteta i studijskih programa historije ali ponajviše u nezainteresiranosti institucija i donosioca odluka u oblasti politika obrazovanja da ključne zadatke povjere ustanovi koja ima tradiciju, znanje i iskustvo. Ono što se može primijetiti kroz prezentirane primjere u radu što je karakteristično za vrijeme u kojem Odsjek sada djeluje je nepostojanje sistemskog rješenja da savremeni rezultati historiografskih istraživanja pronađu put do nastave historije. Postoje primjeri i pokušaji pojedinaca, njihovog entuzijazma i individualnog angažmana na pojedinačnim zadacima ali odsustvo podrške sistema umanjuje snagu i prostor za ozbiljnije djelovanje. Možda inspiracija mogu biti oni nastavnici koji su osnivali Odsjek i koji su imali energiju i snagu da uspostave vezu između nauke i nastave. Njihova smaga i entuzijazam sigurno se može prepoznati u činjenici da su mnogi od njih poput Ante Babića, Hamdije Kapidžića, Esada Pašalića, Dževada Juzbašić, svoje prve godine profesionalnog angažmana proveli kao profesori u gimnazijama te su na taj način imali senzibilitet svoja iskustva iz nastave dalje razvijati u nastavnom procesu visokog obrazovanja i održavati aktivnu vezu sa nastavom djelujući kroz različite oblike vezanosti za nastavu historije na nižim nivoima obrazovanja. Na nama ostaje da tu vezu između nauke i nastave probamo dalje održavati.

Summary

The Contribution of the Department of History of the Faculty of Philosophy – University of Sarajevo to History Teaching in Bosnia and Herzegovina (1950-2025)

In its 75 years of work, the Department of History of the Faculty of Philosophy University of Sarajevo has achieved numerous results, most notably in the field of historiography, by directing and implementing scientific research and publishing scientific monographs and individual papers in scientific journals in the country and abroad. Members of the Department of History throughout different generations have been the bearers of new ideas that they implemented into action, and have always first presented the results of their research to students through the teaching process. Thus, students who have studied and are studying history have always been at the source of knowledge, but also developed skills, competencies and values that were passed on to them by their teachers, which they could later apply and further develop in the teaching profession, which was accepted by the vast majority of graduates. The connection between science and teaching, although not particularly emphasized, is clearly visible through the engagement of members of the Department in designing study programs, organizing initial teacher's education, and ensuring that the practical methodological part is represented in all teaching programs. Maintaining ties with teaching and teachers through professional development, seminars, consultations and publishing professional papers with current research results was particularly important, so efforts were made to implement this at multiple levels in cooperation with pedagogical institutes and within the framework of the Society of Historians of Bosnia and Herzegovina. The Department's core identity was reaffirmed by the involvement of its teachers and associates in committees for the development of curricula and textbook evaluations, which always reflected the relevance of methodological and scientific research in primary and secondary school teaching. Unfortunately, the decentralization of education in Bosnia and Herzegovina established by the Dayton constitutional order weakened the ties of the Department of History with history teaching. The key to the problem can be found in the fragmentation and existence of parallel national systems, a large number of universities and history study programs, but most of all in the lack of interest of institutions

and decision-makers in the field of educational policy to entrust key tasks to an institution with tradition, knowledge and experience. What can be noticed through the presented examples in the work, which is characteristic of the time in which the Department is currently operating, is the lack of a systemic solution for the modern results of historiographical research to find their way into the teaching of history. There are examples and attempts by individuals, their enthusiasm and individual engagement in individual tasks, but the absence of support from the system reduces the strength and space for more serious action. Perhaps the inspiration can be those teachers who founded the Department and who had the energy and strength to establish a connection between science and teaching. Their strength and enthusiasm can certainly be recognized in the fact that many of them, such as Anto Babić, Hamdija Kapidžić, Esad Pašalić, Dževad Juzbašić, spent their first years of professional engagement as professors in gymnasiums and thus had the sensibility to further develop their teaching experiences in the teaching process of higher education and maintain an active connection with teaching by acting through various. It remains for us to try to maintain this mission.

BIBLIOGRAFIJA

IZVORI

- Nastavni plan i program za I, II, III i IV razred gimnazije: Povijest–Istorija (1991). U: *Nastavni plan i program za gimnaziju*. Sarajevo: Republički pedagoški zavod Sarajevo.
- Nastavni plan i program za I, II, III i IV razred gimnazije: Povijest–Istorija (1993). U: *Nastavni plan i program za gimnaziju*. Sarajevo: Republički pedagoški zavod Sarajevo, str. 95-111.
- *Nastavni planovi i programi: školska 1994./95. godina: osnovna škola* (1994). Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta R BiH, Pedagoški zavod.
- *Nastavni planovi i programi, školska 1994./95: opća gimnazija, učiteljske škole, srednje umjetničke škole* (1994). Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta R BiH, Pedagoški zavod.
- *Nastavni plan i program: osnovna škola* (1999). Sarajevo: Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta.
- *Nastavni plan i program: opća gimnazija* (1999). Sarajevo: Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta.
- *Nastavni plan i program za jezik, književnost i historiju-povijest za osnovnu školu i gimnaziju*, Federacija Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Sarajevo 2002.
- *Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji BiH* (2010). Mostar: Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke.
- Pravila Istoriskog društva Bosne i Hercegovine 1949, *Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine* I: 236–240.
- Smjernice za pisanje i ocjenu udžbenika povijesti za osnovne i srednje škole u Bosni i Hercegovini, *Službeni glasnik BiH*, 05/07.
- Statut Društva istoričara BiH 1982, *Godišnjak Društva istoričara XXXI-XXXIII*: 287–296.
- Uputstvo o zastupljenosti sadržaja psihološko-pedagoške i metodičkodidaktičke grupe nastavnih predmeta u studijskim programima nastavničkih usmjerenja, *Službene novine Kantona Sarajevo*, 31/18: 46-47.
- Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za historiju definirane na ishodima učenja. *Službeni glasnik BiH*, 3/16.

– *Zajednička jezgra definisana na ishodima učenja u Bosni i Hercegovini: zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa za predškolski odgoj i obrazovanje: zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za odgoj i obrazovanje u osnovnim i srednjim školama* (2018). Mostar: Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Udžbenici

- Brkljača, S. i Mesihović, S. 2003. *Historijska čitanka / Istorijska čitanka / Povijesna čitanka za 5. razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Brkljača, S., Mesihović, S. i Bašalić, V. 2003. *Historija / Istorija / Povijest za 5. razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Brkljača, S., Mesihović, S. i Bašalić, V. 2003. *Historija / Istorija / Povijest. Radna sveska za 5. razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Hašimbegović, E., Busuladžić, A., Sijarić, M. i Veladžić, E. 2003. *Historija / Istorija / Povijest za 2. razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Hašimbegović, E., Busuladžić, A., Veladžić, E. i Sijarić, M. 2003. *Historijska čitanka / Istoriska čitanka / Povijesna čitanka*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Imamović, E. 1994. *Historija: 5. razred osnovne škole*. 1. izd. Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture.
- Imamović, E. 2000. *Historija: za 5. razred osnovne škole*. doštampano 2. izd. Sarajevo: Svjetlost.
- Imamović, E. 2001. *Historija – Povijest za 5. razred osnovne škole*. Sarajevo: Svjetlost.
- Imamović, M. i Pelesić, M. 1994. *Historija: IV razred gimnazije*. 1. izd. Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture.
- Imamović, M., Pelesić, M. i Ganibegović, M. 1994. *Historija 8. razred osnovne škole*. 1. izd. Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta.
- Isaković, F. 1991. *Istorija – Povijest: za 1. razred gimnazije*. 1. izd. ed. Sarajevo: Udžbenici, priručnici i didaktička sredstva. p. 183.
- Isaković, F. 2000. *Historija: za I razred gimnazije*. Doštampano 2. izd. Sarajevo: Svjetlost.
- Isaković, F. 2007. *Historija / Povijest: udžbenik za 2. razred gimnazije*. Sarajevo: Svjetlost.
- Isaković, F. i Pelidija, E. 2001. *Historija – Povijest za 3. razred gimnazije i drugih srednjih škola*. Sarajevo: Svjetlost.

- Isaković, F. i Pelidija, E. 2001. *Historija – Povijest za 7. razred osnovne škole*. Sarajevo: Svjetlost.
- Isaković, F. i Pelidija, E. 2003. *Historija – Povijest: za 7. razred osnovne škole*. Sarajevo: Svjetlost.
- Kurtović, E. i Hajrulahović, S. 2007. *Historija, istorija, povijest: udžbenik sa čitankom za drugi razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Kurtović, E., Mesihović, S. i Hajrulahović, S. 2003. *Historija / Istorija / Povijest za 6. razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Kurtović, E., Mesihović, S. i Hajrulahović, S. 2003. *Historija / Istorija / Povijest. Radna sveska za za 6. razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Kurtović, E., Mesihović, S. i Hajrulahović, S. 2003. *Historijska čitanka / Istorijska čitanka / Povijesna čitanka za 6. razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Muminović, A., Hasičić, A. i Forić Plasto, M. 2018. *Nastavni materijal za izučavanje opsade Sarajeva i zločina genocida počinjenog u Bosni i Hercegovini u periodu od 1992. do 1995. godine u osnovnim i srednjim školama Kantona Sarajevo*. Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke i mladih Kantona Sarajevo.
- Pelidija, E. i Isaković, F. 1994. *Historija: II razred gimnazije*. 1. izd. Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture.
- Pelidija, E. i Isaković, F. 1996. *Historija: 6. razred osnovne škole*. Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture.
- Pelidija, E. i Isaković, F. 2000. *Historija: za 6. razred osnovne škole*. Doštampano 2. izd. Sarajevo: Svjetlost.
- Pelidija, E. i Isaković, F. 2000. *Historija: za II razred gimnazije*. Doštampano 2. izd. Sarajevo: Svjetlost.
- Pelidija, E. i Isaković, F. 2001. *Historija – Povijest za 6. razred osnovne škole*. Sarajevo: Svjetlost.
- Radušić, E., Husić, A. i Smriko, V. 2003. *Historija / Istorija / Povijest za 7. Razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Radušić, E., Husić, A. i Smriko, V. 2003. *Historija / Istorija / Povijest. Radna sveska za 7. Razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Radušić, E., Husić, A. i Smriko, V. 2003. *Historijska čitanka / Istorijska čitanka / Povijesna čitanka za 7. razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.

- Radušić, E., Husić, A. i Smriko, V. 2007. *Historija, istorija, povijest: udžbenik i čitanka za 7. razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Šehić, Z. i Kučuk-Sorguč, I. 2003. *Historija / Istorija / Povijest za 4. razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Šehić, Z. i Leka, A. 2003. *Historijska čitanka / Istorijska čitanka / Povijesna čitanka za 8. razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Šehić, Z. i Marčić-Matošević, Z. 2003. *Historija / Istorija / Povijest za 8. razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Šehić, Z. i Sokolović, A. 2003. *Historija / Istorija / Povijest. Radna sveska za za 8. razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing;
- Šehić, Z., Kovačević, A. i Leka, A. 2007. *Historija, istorija, povijest: udžbenik sa čitankom za četvrti razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Šehić, Z., Marčić Matošević, Z. i Leka, A. 2007. *Historija. Istorija. Povijest. Udžbenik sa historijskom čitankom za VIII razred osnovne škole*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.
- Tepić, I. i Isaković, F. 1994. *Historija: 7. razred osnovne škole*. 1. izd. Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture.
- Tepić, I. i Isaković, F. 1994. *Historija: III razred gimnazije*. 1. izd. Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture.
- Tepić, I. i Isaković, F. 2000. *Historija: za 7. razred osnovne škole*. Doštampano 2. izd. Sarajevo: Svjetlost.
- Tepić, I. i Isaković, F. 2000. *Historija: za III razred gimnazije*. Doštampano 2. izd. Sarajevo: Svjetlost.
- Vasilj, S. i Baraković, E. 2007. *Historija, istorija, povijest: udžbenik sa čitankom za prvi razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing.

LITERATURA

- Aščerić-Mušeta, V. 2012. Nastava historije na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, Knjiga 2: 173-175.
- Beširević, B. 2012. "Nastava historije u Unsko-sanskom kantonu – stanje, problemi, prijedlozi", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, Knjiga 2: 129-131.

- Beštić Bronza, S, Dujković Blagojević, B, Forić Plasto, M, Hašimbegović, E, JusićDučić, S, Kasumović, F, Naletilić, M, Radušić, E, Veladžić, E, 2019. *Alternativni kurikulum za historiju / istoriju / povijest u Bosni i Hercegovini: doprinos promoviranju humanizma u nastavi historije i suočavanju s bosanskohercegovačkim kontroverzama*, Sarajevo: Udruženje nastavnika i profesora historije / istorije / povijesti Bosne i Hercegovine, Euroclio HIP BiH.
- Brkljača, S. 1982. XXII skupština Društva istoričara Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XXXI-XXXIII*: 302–307.
- Brkljača, S. 1983. XXIII skupština Društva istoričara Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XXXIV*: 181–183.
- Brkljača, S. 1983a. Zborovanje Društva istoričara Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XXXIV*: 184.
- Council of Europe, 2013. Civic and History Teachers` Education in Europe. A comparative study on concepts, structures and standards of initial teacher education, assessment and tutorial structures for the subjects "History", "Civic/Citizenship education", Social/Cultural Studies and Politics (Strasbourg: Council of Europe, 2013).
- Cvijanović, S. 2012. Udžbenici istorije u srednjim školama, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, Knjiga 2: 155–159.
- Dujković-Blagojević, B. 2012. Nastava istorije u Bosni i Hercegovini sa aspekta problema stručnog usavršavanja nastavnika, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, Knjiga 2: 115–121.
- Duraković, H. 2012. Nastava historije u gimnaziji, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, Knjiga 2: 161–164.
- Duranović, A, Forić Plasto, M. 2025. Metodika nastave historije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu: iskustva kao osnov u kreiranju budućih nastavnih programa incijalnog obrazovanja nastavnika historije. *Status i modeli izučavanja metodike u nauci i obrazovanju: zbornik radova*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet: 239–268.
- Đurđev, B. 1958. Srpska crkva pod turskom vlašću do 1557 god., *Historijski pregled IV/1*, 20–28.
- Đurđev, B. 1958a. Teoretske osnove periodizacije u istoriji i periodizacija opšte istorije (Referat na Drugom kongresu historičara Jugoslavije), *Historijski pregled IV/3–4*: 216–236.

- Đurđev, B. 1959. Reč-dve o turskoj vlasti u Crnoj Gori u XVI i XVII veku (Povodom napisa Vukašina Radonjića), *Historijski pregled* V/1: 53-59.
- Ekmečić, M. 1975. Istorijsko značenje ustanka u Bosni i Hercegovini 1875-1878.: (rezime referata) [ćir.], *Nastava povijesti* 4: 239-241.
- Ekmečić, M. 1954. Vaso Pelagić, Istorija bosansko-hercegovačke bune, Izdanje "Svjetlost", Sarajevo 1953, *Historijski pregled* I/1: 64-67.
- Forić Plasto, M. 2020. Historiografija o Bosni i Hercegovini u bosanskohercegovačkim udžbenicima historije: (2000-2017), *Prilozi o historiografiji Bosne i Hercegovine: (2001-2017)*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne: 277-300.
- Forić Plasto, M, Dujković Blagojević, B. (ur.) 2023. *Promišljanja o univerzalnim vrijednostima: primjeri dobre prakse u nastavi historije: priručnik za nastavnike*. Sarajevo: Udruženje nastavnika i profesora historije/istorije/povijesti Bosne i Hercegovine, EUROCLIO HIP BiH. p. 111.
- Forić Plasto, M. 2024. Prilog istraživanju ratne škole u Bosni i Hercegovini: 1992-1995. *Prilozi* 53: 373-425.
- Godišnja skupština 1955. *Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine*, VII: 233-248.
- Godišnja skupština 1960. Godišnja skupština Društva istoričara Bosne i Hercegovine (održana 4. i 5. novembra 1960. godine u Mostaru), *Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine* XI: 347-361.
- Godišnja skupština 1966. Godišnja skupština Društva istoričara Bosne i Hercegovine, održana 2, 3. i 4. oktobra 1964.g. u Tuzli, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine* XV: 328-343.
- Godišnja skupština 1967. Godišnja skupština Društva istoričara Bosne i Hercegovine, održana 22. i 23. maja 1966. g. u Bihaću, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine* XVI: 305-314.
- Hadžibegović, I. 1974. Skupština Društva istoričara SR Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine* XX: 287-294.
- Hadžibegović, I. 1998. In memoriam - Prof. dr. Ibrahim Tepić 1947-1997., *Naša škola* 3: 3-5.
- Hadžibegović, I. 1998. Iseljavanje iz BiH za vrijeme austrougarske uprave, *Naša škola* 7-8: 25-30.
- Hadžirović, A. 1973. Skupština Društva istoričara Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine* XIX: 323-330.

- Hajrulahović, S. 2012. Položaj nastave historije u gimnazijama Kantona Sarajevo, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, Knjiga 2: 165–168.
- Hurem, R. 1970. Skupština Društva istoričara SR Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XVIII*: 319–325.
- Imamović, E. 1997. O stočarstvu predantičkog i antičkog doba na području današnje Bosne i Hercegovine, *Naša škola 2*.
- Isaković, A. 2012. Utjecaj reforme osnovnog obrazovanja na položaj nastave historije u osnovnim školama, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, Knjiga 2, 133–138.
- Isaković, F. 1984. "Neka aktuelna pitanja iz nastave istorije u srednjem usmjerenom obrazovanju", *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XXXV*: 187–192.
- Isaković, F. 1985. Ekskurzije kao oblik proširivanja i produbljivanja znanja u nastavi istorije, *Nastava povijesti 1–2*: 48–54.
- Išek, T. 1979. XVIII skupština Društva istoričara Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XXVIII–XXX*: 333–340.
- Išek, T. 1979a. XIX skupština Društva istoričara SR BiH, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XXVIII–XXX*: 340–347.
- Išek, T. 1984. XXIV redovna godišnja skupština Društva istoričara Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XXXV*: 195–200.
- Išek, T. 1985. XXV redovna godišnja skupština Društva istoričara Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XXXVI*: 161–169.
- Jusić, S. 2012. "Nastava historije u srednjim stručnim školama", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, Knjiga 2: 169–171.
- Kac, V. 1986. XXVI redovna godišnja skupština Društva istoričara Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XXXVII*: 193–196.
- Kac, V. 1990. XXVIII redovna godišnja skupština Društva istoričara Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XL–XLI*: 220–223.
- Kapidžić, H. 1951. Prilog istorijskoj bibliografiji Bosne i Hercegovine od 1945. do 1950, *Nastava istorije u srednjoj školi I/1*: 73–75.
- Kapidžić, H. 1951a. Benedikt Kuripešić, Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530 godine: Prevod profesora Đ. Pejanovića, izdanje "Svjetlosti", Sarajevo, 1950, *Nastava istorije u srednjoj školi I/3*: 209–212.

- Kovačević, A. 2012. "Uloga historije u odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, Knjiga 2: 139-149.
- Kovačević, D. 1954. Trgovačka knjiga Nikole i Luke Kabužića, *Historijski pregled* I/1: 46-48.
- Kurtović, E. 2020. Bibliografija Godišnjaka društva istoričara Bosne i Hercegovine, Sarajevo (I do XL-XLI), *Journal of the Faculty of Philosophy in Sarajevo (History, History of Art, Archeology) / Radovi (Historija, Historija Umjetnosti, Arheologija)*; Knjiga 7: 137-180.
- Kurtović, E. 1998. Ivo Makek, *Povijest* 6: Udžbenik za VI razred osnovne škole, Školska knjiga Zagreb 1997, *Naša škola* 7-8: 131-140.
- Kurtović, E. 1999. Uz prepoznatljivo obilježje bosanskog srednjovjekovlja. Povelja Kulina bana (1189-1999), neiscrpna tema bosansko-hercegovačke prošlosti, *Naša škola* 10: 131-136.
- Kurtović, E. 2000. Pomoćne historijske nauke / Pomoćne povijesne znanosti, *Naša škola* 13:
- Kurtović, E. 2000a. Pomoćne historijske nauke / Pomoćne povijesne znanosti, *Naša škola* 14:
- Kurtović, E. 2000. Uz stručnu ekskurziju studenata historije u Dubrovniku, *Naša škola* 14: 59-69.
- Kurtović, E. 2001. Hercegovina 10. Arhiv Bosne i Hercegovine – Muzej Hercegovine, Mostar 1998. (str. 281), *Naša škola* 15: 91-94.
- Kurtović, E. 2003. Prilog svestranim analizama prijemnog ispita na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, *Naša škola* 25: 93-103.
- Marjanović, M. 2012. Nastava istorije u školama u Republici Srpskoj, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, Knjiga 2: 123-128.
- Mesihović, S. 2025. Historijat Odsjeka za historiju, *Bosanskohercegovačka historija kroz vizuru alumnija Odsjeka za historiju: konferencija povodom 75 godina osnivanja Odsjeka za historiju Univerziteta u Sarajevu – Filozofski fakultet* 23. – 25. aprila 2025. godine: knjiga sažetaka, Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu: 4-13.
- Milišić, S. 2007. *Institucionalizacija nauke u Bosni i Hercegovini (1945-1958)*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

- Mursel, E. 1955. O nastavi istorije u našim srednjim školama, *GDI BiH*, VII: 228–233.
- Euroclio 2014. *Nekada davno... živjeli smo zajedno, Zajednički rad s multiperspektivnim pristupom*, Hague: EUROCLIO.
- Euroclio 2008. *Obični ljudi u neobičnoj zemlji, Svakodnevni život u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji 1945–1990*, Hague: EUROCLIO.
- Okrugli stol "Nastava historije u školama u Bosni i Hercegovini", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, 2, Sarajevo 2012, 108–184.
- Petrović, R. 1983. Neka pitanja poslijeratnog razvoja historiografije u Bosni i Hercegovini (1945–1982), *Savjetovanje o historiografiji Bosne i Hercegovine (1945–1982)*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, Knjiga LXV, Odjeljenje društvenih nauka, Knjiga 12: 13–29.
- Pelidija, E. 1987. XXVII skupština Društva istoričara Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine XXXVIII*: 179–183.
- Pelidija, E. 1978. Dr Adem Handžić, Tuzla i njena okolina u XVI vijeku, "Svjetlost", Sarajevo 1975 (str. 401), *Nastava povijesti* 1: 54–57.
- Perazić, S. 1972. Dvadesetogodišnji jubilej "Prosvjetnog lista", *Naša škola* 5–6/72: 357–358.
- Perazić, S. 1974. Dr Branislav Đurđev za naš časopis [ćir.], *Nastava povijesti* 3: 184–187.
- Perazić, S. 1976. Prilog marksističkom konceptu realizacije perioda NOR-a i socijalističke revolucije u nastavi [ćir.], *Nastava povijesti* 1: 22–26.
- Petrović, R. 1978. Mjesto nastave istorije u reformiranom usmjerenom obrazovanju, *Nastava povijesti* 1: 1–8.
- Petrović, R. 1979. Studij istorije i savremene potrebe, *Nastava povijesti* 3: 153–161.
- Pravila Istoriskog društva NR Bosne i Hercegovine 1949, *Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine*, I: 236–240.
- "Prijedlozi za podizanje kvaliteta nastave historije u školama u Federaciji Bosne i Hercegovine", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, Knjiga 2, Sarajevo, 2012, 177–180.
- Rad Istoriskog društva Bosne i Hercegovine, 1959, (Godišnja skupština 25 i 26. oktobra 1958), *Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine IX*: 323–338.

- Radušić, E, Filipović, O. E, 2010, Šest decenija Odsjeka za historiju, *Prilozi*, 39, Sarajevo: Institut za historiju: 169-171.
- Radušić, E. 2005. Na raskrsnici – Nastava historije u izazovima novog vremena, *Naša škola* 32:
- Radušić, E. 2009. *Teaching history in Bosnia and Herzegovina with a comment to the significance of teaching plan and program and their characteristics*, History Curricula Analysis, Sarajevo: EUROCLIO/EUROCLIO-HIP.
- Radušić, E. 2010. In memoriam: Prof. dr. Ilija Hadžibegović (Crnič kod Bugojna 1937 – Sarajevo 2010), *Naša škola* 51(221): 3-5.
- Radušić, E. (ur.) 2015. *Zloupotreba istorije u procesima koji su doveli do posljednjeg rata u BiH: Okvir za promjenu paradigme u izučavanju istorije u bosansko-hercegovačkim školama*, Sarajevo: EUROCLIO HIP BiH.
- Sefo, A. 2012. Nastava historije po EU-VET 3 projektu, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, Knjiga 2: 151-153.
- Spomenica 2010. *Spomenica 60. godišnjice Filozofskog fakulteta u Sarajevu (1950-2010)*. Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Spomenica 1980. *Spomenica: (1950-1980)*, Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Šehić, Z. 2012. "Nastava historije u osnovnoj školi, gimnaziji, srednjoj stručnoj školi i na fakultetu", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija)*, Knjiga 2: 109-113.
- Tepić, I. 1982. XX redovna godišnja skupština Društva istoričara Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XXXI-XXXIII*: 281-286.
- Tepić, I. 1982. XXI skupština Društva istoričara Bosne i Hercegovine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XXXI-XXXIII*: 297-301.
- Tepić, I. 1996. Borba Bošnjaka za autonoman položaj Bosne i Hercegovine u okviru Osmanskog carstva u XIX stoljeću, *Naša škola* 1: 17-30.
- Veladžić, E., Beštić Bronza, S., Dujković Blagojević, B., Forić Plasto, M., Hašimbegović, E., Jusić-Dučić, S., Kasumović, F., Naletilić, M., Radušić, E. 2021. *Univerzalne vrijednosti iz prošlosti za društvo budućnosti. Alternativni kurikulum za historiju/istoriju/povijest u Bosni i Hercegovini – doprinos promoviranju humanizma u nastavi historije i suočavanje sa bosanskohercegovačkim kontraverzama*. Priručnik za nastavnike, Sarajevo: EuroClio HIP BiH – Udruženje nastavnika i profesora historije/istorije/povijesti Bosne i Hercegovine, 147 str.